

Таким чином, методика формування потенційного словника в учнів старшої школи засобами періодичних видань є важливим аспектом навчальної діяльності, сприяє фундаментальному розширенню словникового запасу та загальному всебічному розвитку учня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вершиніна Л.М. Особистісно орієнтоване навчання у початковій школі / Л.М. Вершиніна. – 1997. – С. 106.
2. Вігич О.Б. Вправи для навчання читання на матеріалі американських автентичних підручників / О. Б. Вігич // Іноземні мови. – 1999. – №4. – С. 60-62.
3. Матвієнко Н.О. Організація роботи з іншомовними текстами / Н.О. Матвієнко. – 2002. – С. 80-83.
4. Сысоев П.Г. Язык и культура: в поисках нового направления в преподавании культуры страны изучаемого языка / П.Г. Сысоев // Иностранные языки в школе. – 2001. – №4. – С. 12-18.
5. Шостак Т.Г. Газета на уроках англійської мови / Т.Г. Шостак // Іноземні мови. – 2001. – №1. – С.16-17.

The article considers the importance of using newspapers, magazines and other periodicals as a potential vocabulary and a comprehensive outlook. The main purpose of working with newspapers is disclosed, namely to teach students to read popular scientific and socio-political texts.

Key words: periodicals, potential vocabulary of the student, work with the newspaper, popular scientific texts, social and political texts.

УДК 159.925:373.3.015.311

Зайцева Т. А.
студентка групи П-1м спеціальності «Психологія»
Марценюк М. О.
кандидат психологічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет

ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІНТЕЛЕКТУ В МОЛОДШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ

У статті розкрито особливості впливу підвищеної тривожності у молодшому шкільному віці на показники інтелекту. Описано результати емпіричного дослідження даної психолого-

педагогічної проблеми.

Ключові слова: інтелект, тривожність, молодший шкільний вік.

Інтелектуальний розвиток виступає як найважливіший компонент будь-якої діяльності людини. Підкреслюючи особливу роль інтелекту в цілісній системі психічного розвитку людини, Б. Г. Ананьєв відносив його, поряд із соціальною адаптацією та працездатністю, до базових складових особистості, адже інтелектуальний потенціал безпосередньо визначає ступінь готовності до засвоєння та використання знань і вмінь, забезпечує можливість пристосування особистості до нових умов діяльності, активного їх перетворення, планування й оцінювання своїх дій, прогнозування результатів тощо. В цьому контексті особливого значення набуває дослідження механізму інтелектуального розвитку дитини на початку навчання в школі, адже саме в цей віковий період відбувається інтелектуалізація всіх психічних функцій, інтенсивне накопичення інтелектуального потенціалу [3].

Загальновідомо, що для нормального перебігу інтелектуального розвитку потрібна збалансованість емоційно-вольової сфери, порушення якої призводять до зниження продуктивності інтелектуальної діяльності загалом, обмежують адаптивні можливості особистості зокрема (І. О. Васильєв, В. К. Вілюнас, О. К. Тихомиров, О. Я. Чебикін).

У психологічній літературі накопичено значний обсяг даних про співвідношення афективної та інтелектуальної сфер особистості. Сутність цього співвідношення полягає в тому, що емоційно-вольові процеси не можуть протиставлятися інтелектуальним, вони не є такими, що взаємно виключають один одного. Як в афективній сфері виявляється єдність емоційного та інтелектуального, так і пізнавальні процеси утворюють єдність інтелектуального та емоційного. Інтелектуальні та афективні процеси є важливими складовими психічного розвитку особистості (П. К. Анохін, Г. М. Бреслав, Л. С. Виготський, К. Ізард, С. Л. Рубінштейн). Отже, для психічного здоров'я та правильного перебігу розвитку інтелектуальної сфери дитини потрібна збалансованість емоційного стану [2].

Актуальність питання дослідження полягає у тому, що в шкільному житті при зустрічі з проблемами та утрудненнями у дитини може виникати стан тривоги. У цілому тривога забезпечує людині достатню підготовку до дій у новій чи кризовій ситуації та є необхідною емоцією для розвитку особистості. Але досить часто тривожність постає основною психологічною проблемою

молодшого школяра. Виникнення та закріплення тривожності як усталеної властивості особистості пов'язані з незадоволенням провідних вікових потреб дитини, які набувають гіпертрофованого характеру. Дослідниками виявлено, що тривожність чинить деструктивний вплив на результати інтелектуальної та пізнавальної діяльності дитини, зокрема дітей дошкільного та молодшого шкільного віку (Б. І. Кочубей, А. М. Прихожан).

Мета статті – дослідити особливості впливу тривожності на рівень інтелектуального розвитку дитини молодшого шкільного віку та здійснити аналіз отриманих результатів.

У результаті теоретичного аналізу питання тривожності у молодшому шкільному віці виявлено, що тривожність пов'язана із незадоволенням провідних потреб віку та реалізується в поведінці дитини як компенсаторний та захисний механізм. Наявність підвищеної тривожності у дитини цього віку вказує на проблему шкільної адаптації. Тривожність деструктивно впливає на діяльність та розвиток дитини в цілому [4].

Акумуляції тривожності в молодшому шкільному віці може сприяти авторитарний стиль спілкування вчителя з класом, орієнтація педагога не на індивідуальну, а на соціальну норму, «наклеювання ярликів» на дітей, які не відповідають цій нормі. Емоційна холодність, безтактність, іноді відверта грубість вчителя викликають загальне підвищення тривожності учнів (особливо в молодшому шкільному віці) [1].

А. М. Прихожан виділяє кілька характерних рис, які властиві дітям з високою тривожністю: підвищена чутливість до соціальних порівнянь; переживання неспіху навіть при відсутності причин для цього; незадоволеність своїми досягненнями; краще, ніж у нетривожних дітей, запам'ятовування невдач та несприятливих подій; орієнтація на зовнішню оцінку (зовнішня мотивація); невміння самостійно оцінити свої дії [5].

О.В. Казаннікова вивчаючи тривожність у молодшому шкільному віці, висуває припущення, що висока тривожність чинить деструктивний вплив на інтелектуальний розвиток дитини [4]. Шкільна тривожність, як вважає Ш.О. Амонашвілі, в період раннього шкільного віку виступає в ролі мотиваційної основи навчальної діяльності, заважаючи формуванню достовірних пізнавальних навчальних інтересів.

Аналіз вітчизняної та зарубіжної психологічної літератури показує, що вивченню наукової проблеми психолого-педагогічного забезпечення розвитку інтелекту в молодшому шкільному віці приділялося багато уваги. Зокрема, процеси становлення мислення в молодшому шкільному віці досліджували Л.А.Венгер, В.В.

Давидов, О.К. Дусавицький, Д.Б. Ельконін, О.В. Запорожець, С.Д. Максименко, Л.Ф. Обухова, М.М. Поддяков, В.В. Репкін, В.В. Рубцов, О.В. Скрипченко, Л.І. Фомічова та інші фахівці. В цих дослідженнях показані можливості ампліфікації та прискорення інтелектуального розвитку, зокрема становлення теоретичного мислення в молодшому шкільному віці. В концепціях Л.С. Виготського, Ж. Піаже, Д. Перкінса, Р. Стернберга розглядаються проблеми розвитку інтелекту.

З проблемою інтелектуального розвитку в молодшому шкільному віці пов'язані дослідження загальних питань психічного розвитку та його періодизації (Б.Г. Ананьєв, Д.Б. Ельконін, Е. Еріксон, Г.С. Костюк, О.М. Леонтьєв, Б.Ф. Ломов, С.Д. Максименко, В.А. Роменець), а також вікових особливостей учнів початкової школи (Л.І. Анциферова, М.Й. Боришевський, Е. Еріксон, І.С. Кон). Мислення, мова і мовлення, уява досліджувались як провідні когнітивні складники інтелекту. Вивчались також окремі проблеми, принципові для розвитку інтелекту, а саме: процеси розв'язування різних типів задач і проблемних ситуацій, в тому числі творчих, а також смисли (О.Ю. Артем'єва, Д.О. Леонтьєв, В. Франкл), цілеутворення і цілепокладання (О.К. Тихомиров, Ю.М. Швалб), рефлексія (В.В. Давидов, Я.О. Пономарьов, В.І. Слободчиков, І.Н. Семенов, С.Ю. Степанов, Г.П. Щедровицький). Варто підкреслити, що питання тривожності в контексті впливу на інтелектуальний розвиток дитини як актуальна наукова та прикладна проблема потребує експериментального дослідження та глибокого аналізу.

Відповідно до поставленої мети дослідження нами було проведено емпіричне дослідження особливостей тривожності та рівня інтелектуального розвитку дітей молодшого шкільного віку та проаналізовані результати. Дослідження проводилося на базі Мукачівського НВК №10, вибірка становила 88 учнів молодшої ланки школи віком 8-9 років, які навчаються у 3-му класі, з яких 43 хлопчиків і 45 дівчат.

Експериментальне дослідження проводилось нами у кілька етапів. Перший етап – це дослідження тривожності дітей за допомогою методик: дитячий тест тривожності, розроблений американськими психологами Р. Теммл, М. Доркі і В. Амен; шкала явної тривожності СМАС (адаптація А.М. Прихожан); методика діагностики рівня шкільної тривожності Д. Філіпса.

Другий етап – це вивчення особливостей інтелектуального розвитку дитини у молодшому шкільному віці за допомогою кольорових прогресивних матриць Дж. Равена та тесту Д. Векслера (дитячий варіант).

Результати даного дослідження представлені в таблиці 1.

Таблиця 1

Середні показники тривожності групи за методиками досліджень у дітей молодшого шкільного віку

	Дитячий тест тривожності В.Амен (IT у %)	Шкала явної тривожності СМАС (адапт. А.М. Прихожан) (у стенах)	Методика діагностики рівня шкільної тривожності Д.Філіпса (у %)							
			«Загальна тривожність у школі»	«Переживання соціального стресу»	«Фрустрація потреби в досягненні успіху»	«Страх самовираження»	«Страх ситуації перевірки знань»	«Страх не відповідати очікуванням оточуючих»	«Низька фізіологічна опірність стресу»	«Проблеми і страхи у відносинах з вчителями»
Показник	35,1	5,4	45	42	41	42	48	47	46	41

Дослідження тривожності у даної вибірки дітей по відношенню до ряду типових життєвих ситуацій вказує на середній прояв рівня тривожності IT=35,1% (за результатами методики В. Амен). Можна стверджувати, що такий рівень тривожності, яка виявляється у внутрішньому ставленні даної групи дітей до певних соціальних ситуацій та відкривається у спілкуванні з оточуючими людьми, у сім'ї та школі є нормою для даної вікової категорії. В той же час, незважаючи на задовільні середні показники за даною методикою дослідження, було виявлено, що високий показник тривожності є характерним для 26,1% дітей даної вибірки. За результатами методики А.М. Прихожан у 58% дітей спостерігається підвищений рівень тривожності, що може викликати певні психологічні проблеми та труднощі, наприклад, з процесом адаптації у школі або при контактах з оточуючими людьми. Окрім того, проблеми із соціумом можуть підкріплюватися страхом не відповідати очікуванням оточуючих. Такий вид тривожності спостерігається у 39% групи досліджуваних (за методикою Д. Філіпса).

Загалом середні показники за шкалами методики Д.Філіпса вказують на нормальний або вищий середнього рівень проявів

тривожності, хоча більш детальний аналіз результатів дослідження даної експериментальної групи вказує на неоднорідність показника тривожності за усіма шкалами: так, для третини дітей даної вибірки є характерним високий прояв тривожності. Такі діти переживають тривогу, бояться запізнитися до школи, страждають неухважністю на уроках, стурбовані перед контрольними та перевірочними роботами, надзвичайно хворобливо реагують на зміни, у складних нестандартних ситуаціях розгублюються, а також можливі зриви. Такі діти відчують труднощі в шкільній діяльності: не справляються з вимогами вчителів, не розуміють пояснень на заняттях, погано засвоюють новий матеріал. В процесі роботи психолога з такими дітьми спостерігалася надмірна рухливість, неухважність, при нерозумінні пояснень до тестів - засмучення. Надмірне хвилювання та постійна напруга у дітей призводять до поганого самопочуття, відтак і до зниження успішності, що ускладнює інтелектуальну пізнавальну сферу життя дитини.

Відтак, вивчаючи процес інтелектуального розвитку дітей, питання тривожності залишається одним із центральних: воно вимагає більш глибокого аналізу і пошуку шляхів покращення ситуації.

Основними ознаками розвитку інтелекту молодшого школяра є якість знань, уміння застосовувати їх на практиці, орієнтування в матеріалі, самостійне здобування знань, знаходження нових способів навчальної роботи, темп і легкість засвоєння нового матеріалу, міцність запам'ятовування, самостійне формулювання запитань, що логічно випливають з відомих у задачі співвідношень, знаходження можливих способів розв'язування нетипових завдань.

Кількісно оцінити рівень IQ молодших школярів допомагають спеціальні методики та тести. Результати дослідження інтелектуальних здібностей нашої вибірки дітей представлені в таблиці 2.

Таблиця 2

Середні показники методик дослідження інтелекту в експериментальній групі

	Кольорові прогресивні матриці Дж. Равена (у відсотковій шкалі)	Тест Д. Векслера (дитячий варіант)		
		Вербальний IQ	Невербальний IQ	Загальний IQ
Середній показник	54	101,4	108,8	105,2

При проведенні емпіричного дослідження рівня інтелектуального розвитку і оцінюванні здатності до логічного мислення за допомогою методики «Кольорові прогресивні матриці» Дж. Равена було виявлено, що діти нашої вибірки мають середній або нижче середнього показник інтелекту, який склав 54% (на основі відсоткової шкали). Для таких дітей потрібно створювати умови для активізації інтелектуальної діяльності, підвищувати ефективність навчально-виховного процесу, покращувати емоційний стан.

Показники за методикою Д. Векслера вказують на те, що для даної вибірки притаманний середній коефіцієнт інтелекту, який є нормою для даної вікової категорії дітей. Проте, на основі детального аналізу субтестів можна стверджувати про низьку розвиненість деяких компонентів інтелекту, а саме субтести: «Словниковий», «Повторення цифр», «Лабіринти», «Арифметичний», «Обізнаність». Отже, потрібно звернути увагу на розширення спектру здобуття знань, умінь та навичок для різнобічного і гармонійного розвитку дітей.

Для перевірки висунутої нами гіпотези дослідження проведено статистичний аналіз отриманих даних. Було виявлено наявність кореляційних зв'язків між показниками тривожності та рівнем розвитку інтелекту у дітей даної вибірки за допомогою двостороннього коефіцієнту кореляцій Пірсона (r). Кореляційний аналіз дозволяє нам стверджувати, що підвищення показника тривожності за методикою «Дитячий тест тривожності Е. Амен» ($r = -0,797$, $p \leq 0,01$), шкали явної тривожності А. М. Прихожан ($r = -0,762$, $p \leq 0,01$), шкала загальної тривожності у школі методики Д. Філіпса ($r = -0,785$, $p \leq 0,01$) призводить до зниження показника рівня інтелекту (за методикою «Прогресивні кольорові матриці Равена»).

Також нами проаналізовано кореляційні зв'язки між шкалами методик вивчення тривожності та шкалами дитячого тесту інтелекту Д. Векслера. Було встановлено, що вербальний (запас слів, ерудиція, вміння розуміти прочитане, здатність вирішувати проблеми) і невербальний інтелект (вміння адаптуватися до навколишнього середовища, здатність адекватно сприймати та розуміти навколишні події, адекватно оцінювати свої можливості, раціонально діяти в новій обстановці) мають суттєво нижчі показники у високо-тривожних дітей. Дані результати представлені нами у таблиці 3.

Таблиця 3

Кореляційні зв'язки дослідження тривожності та інтелекту (двосторонній коефіцієнт Пірсона)

Назва шкали	Вербальний IQ (дитячий тест Векслера)	Невербальний IQ (дитячий тест Векслера)	Загальний рівень IQ (дитячий тест Векслера)
Шкала тривожності (дитячий тест тривожності Е. Амен)	-0,808, $p \leq 0,01$	-0,754, $p \leq 0,01$	-0,847, $p \leq 0,01$
Шкала явної тривожності (адаптація А. М. Прихожан)	-0,804, $p \leq 0,01$	-0,805, $p \leq 0,01$	-0,867, $p \leq 0,01$
Шкала загальної тривожності у школі (методика Д. Філіпса)	-0,810, $p \leq 0,01$	-0,775, $p \leq 0,01$	-0,857, $p \leq 0,01$

З таблиці зрозуміло, що кореляційні зв'язки, які спостерігаються між шкалами методик дослідження шкільної тривожності та методикою вивчення інтелекту Д. Векслера є значущими. В той же час знак «-» вказує на обернену залежність, це означає, що при збільшенні показника рівня тривожності зменшується коефіцієнт інтелекту, а це свідчить про деструктивний вплив тривожності на інтелектуальну діяльність учнів початкових класів.

Формування інтелекту зумовлюється розвитком певних показників психічних процесів: точності зорового, слухового і дотикового сприймання; повноти й детальності описування картини, яку учень бачить уперше; способів свідомого запам'ятовування нового матеріалу (групування, самоконтролю - під час заучування); здатності зауважувати помилки, неточності в міркуваннях ровесників; гнучкості мислення, що виявляється у доцільному варіюванні способів дій, легкості й швидкості переходу від міркування, що спирається на реальні або зображені предмети, до мислення з опорою на графіки, схеми, числові і буквені формули; словесно-логічного мислення. Все це може викликати психологічні труднощі у дитини, яка є високо-тривожною. А

шкільна тривожність виражається у хвилюванні, підвищеному переживанні в навчальних ситуаціях, у класі, очікуванні поганого ставлення до себе, негативної оцінки з боку вчителя, однолітків. Дитина постійно відчуває власну неповноцінність, невпевнена в правильності своєї поведінки, своїх рішень.

Тривожних дітей відрізняє надмірна боязкість, причому іноді вони бояться не самої події, а її передчуття. Часто вони чекають найгіршого. Діти відчувають себе безпорадними, побоюються грати в нові ігри, приступати до нових видів діяльності. У них високі вимоги до себе, вони дуже самокритичні. Рівень їхньої самооцінки низький, такі діти справді думають, що гірші за інших у всьому, що вони непривабливі, нерозумні, незграбні. Вони шукають заохочення, схвалення у всіх справах.

Усі вищезазначені прояви афективної сфери мають великий вплив на становлення інтелектуально-пізнавальної сфери. Тривожність у дітей молодшого шкільного віку може бути детермінована рядом причин, факторів, умов, серед яких:

- недостатня готовність дитини до школи;
- завищені очікування батьків;
- сімейні конфлікти або неправильний стиль виховання;
- тиск з боку вчителів;
- невміння взаємодіяти та підтримувати контакти у групі;
- затримка психічного розвитку тощо [4; 5].

Наслідком підвищення тривожності у дитини є зниження рівня її самооцінки, яке, у свою чергу, спричиняє зниження навчальних досягнень, закріплення неуспіху.

Отже, наше дослідження впливу тривожності на інтелектуальний розвиток молодшого школяра потребує подальших вивчень, а також побудови психокорекційної програми та її реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гордеева А. В. Тривожність молодших школярів у процесі адаптації до школи: шляхи та методи психокорекції / А. В. Гордеева // Психолог. – 2009. – №14. – С. 1-24.
2. Давыдов В.В. Психологическое развитие младших школьников / В.В. Давыдов. – М. : Педагогика, 2000. – 306 с.
3. Заброцький М. М. Основи вікової психології / М. М. Заброцький. – Тернопіль : Богдан, 2005. – С. 34-70.
4. Казаннікова О.В. Особливості інтелектуального розвитку тривожних дітей 6-8 річного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова

психологія» / О. В. Казаннікова – Київ, 2008. – 19 с.

5. Прихожан А. М. Психология тревожности: дошкольный и школьный возраст / А. М. Прихожан. – СПб.: Питер, 2005. – 192 с.

The article reveals the features of the effect of increased anxiety in the young school age on the indicators of intelligence.

The results of empirical research of this psychological-pedagogical problem are redescribed.

Key words: intelligence, anxiety, junior school age.

УДК 373.3.011.3-052-044.332

Зайцева Т. А.

студентка групи ПО-1м спеціальності «Початкова освіта»

Швардак М. В.

**кандидат педагогічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет**

ГОТОВНІСТЬ ТА АДАПТАЦІЯ ДІТЕЙ-ПЕРШОКЛАСНИКІВ ДО НАВЧАННЯ В ШКОЛІ

У статті розглянуто чинники, які зумовлюють прояви дезадаптації; розкрито питання фізіологічної, психологічної, соціальної та інтелектуальної готовності першокласників до навчання у школі; окреслено умови успішної адаптації дітей у першому класі.

Ключові слова: готовність до навчання, адаптація, першокласник, молодший шкільний вік.

Досягнення дитиною шкільного віку супроводжується великими змінами в її житті. Вступ до школи для дітей і їх батьків пов'язаний з певними тривогами, але в той же час, і з великими надіями на успіх. Перед дитиною в школі ставиться ряд завдань, які не реалізовувалися нею у дошкільному віці. По-перше, вона повинна оволодіти новим для неї видом діяльності – навчанням; по-друге, освоїти шкільні норми поведінки та долучитися до класного колективу; по-третє, адаптуватися до нових умов розумової праці та режиму дня.

У психолого-педагогічній літературі проблема адаптації дітей до навчання вивчається на різних рівнях – від дефініції поняття (Ф. Березін, В. Казначеев) до виявлення особливостей